

УДК 342.9

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО ПОРЯДКУ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

В. А. Сьоміна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права,

Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Анотація: Статтю присвячено питанням правового забезпечення судового розгляду публічно-правових спорів. Грунтуючись на аналізі нормативно-правових актів зроблено висновок про те, що відносини, які виникають при здійсненні адміністративного судочинства, регулюються не лише нормами Кодексу адміністративного судочинства України. Наведено можливі шляхи вдосконалення діючого законодавства у сфері здійснення адміністративного судочинства.

Ключові слова: публічно-правовий спір, адміністративне судочинство, адміністративні суди, удосконалення адміністративного судочинства, адміністративна юстиція.

Аннотація: Стаття посвячена вопросам правового обеспечения судебного разрешения публично-правовых споров. Основываясь на анализе нормативно-правовых актов, сделан вывод о том, что отношения, возникающие в ходе осуществления административного судопроизводства регулируются не только нормами Кодекса административного судопроизводства Украины. Приведены возможные пути совершенствования действующего законодательства в сфере административного судопроизводства.

Ключевые слова: публично-правовой спор, административное судопроизводство, административные суды, усовершенствования административного судопроизводства, административная юстиция.

Summary: This paper is devoted to the legal provision of publicly-judicial resolution of legal disputes. Based on an analysis of legal acts, it is concluded that the relations arising in the course of administrative proceedings reguliruyutsya not only by the norms of the Code of Administrative Procedure of Ukraine. The possible ways of improving the current legislation in the field of administrative law.

Key words: public legal dispute, the administrative proceedings, the administrative courts, improving administrative procedure, administrative justice.

Людина в Україні визнана найвищою соціальною цінністю. Саме тому ефективність діяльності державних інституцій відзначається можливістю реалізації особою її законних прав та інтересів, а при створенні перешкод у реалізації – наявності ефективних засобів захисту. Сьогодні в Україні розв'язання неузгодженостей із владою покладається на адміністративні суди. Проте, як свідчить практика, норми, що регламентують відправлення правосуддя в публічно-правових спорах потребують постійного вдосконалення.

Актуальність статті зумовлена також і тим, що Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу, а це вимагає функціонування на теренах України ефективних механізмів, які покликані захищати права та інтереси осіб. У свою чергу ефективність захисних інституцій, перше місце серед яких займають суди, залежить від правової регламентації їх діяльності.

Питанням правового забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні приділяли й приділяють увагу як науковці так і практики,

серед яких: В. Авер'янов, Ю. Битяк, В. Гаращук, І. Коліушко, Р. Куйбіда, О. Пасенюк, Н. Пиларушко, Ю. Падко, В. Пирожник, А. Селіванов, М. Смокович, В. Стефанюк, М. Тищенко, В. Шишкін та ін.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС) [1] ст. 5 передбачає, що адміністративне судочинство здійснюється відповідно до Конституції, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, й цим КАС. Перелік актів, наведений у цій статті, вважається вичерпним, хоча в самому КАС наведено випадки, коли питання адміністративного судочинства можуть розв'язуватися відповідно до норм інших законів. Так, у ч. 1 ст. 99 КАС зафіксовано, що адміністративний позов може бути подано в межах строку, встановленого іншим законом. Отже, законодавець допускає, що в окремих випадках при вирішенні питання про строк звернення до суду перевагу матиме не норма КАС, а положення закону, яким, імовірно, враховано особливості певного правового конфлікту.

Відповідно до ст. 289 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі –

КУпАП) скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом 10-ти днів з дня її винесення. Як бачимо, КУпАП визначено відмінний від загального строк для звернення до адміністративного суду. Очевидно, його застосування дозволено правилами ст. 99 КАС.

М. Смокович вважає, що при ухваленні рішення по справі щодо визнання незаконною постанови про накладення адміністративного стягнення адміністративний суд може звертатися до ст. 293 КУпАП. За цією статтею орган (посадова особа) при розгляді скарги повинен прийняти рішення про скасування такої постанови й закриття справи або про надіслання справи на новий розгляд чи про заміну заходу стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено. Науковець відзначає, що формулювання, наведені в абзаці 1 ч. 2 ст. 162 КАС, не є придатними для використання в судових рішеннях по зазначених справах, а тому згідно з абзацом 2 ч. 2 цієї ж статті суд має право прийняти іншу постанову, яка гарантувала б дотримання прав, свобод та інтересів правопорушника чи потерпілого [2].

Після доповнення КАС ст. 171² ставити під сумнів такий підхід не має сенсу. Тепер рішення адміністративних судів у досліджуваних справах оскарженню не підлягають. У зв'язку з цим, розв'язуючи подібні справи остаточно, судам належить вживати всіх заходів для забезпечення реалізації права особи на належний судовий захист.

Значущість КАС у регламентації відносин, пов'язаних з відправленням правосуддя з публічно-правових спорів, підкреслюється й судовою практикою. Так, у постанові від 07 жовтня 2008 року Верховний Суд України дійшов висновку про те, що положення КАС завжди матимуть перевагу над нормами непроцесуальних законів незалежно від того, коли останні набули чинності. Суд констатував, що в ч. 1 ст. 60 Закону України «Про захист економічної конкуренції» закріплено право заявника, відповідача і третьої особи оскаржувати рішення органів Антимонопольного комітету України до господарського суду. Але даний Закон не є процесуальним і після прийняття КАС не може визначати юрисдикцію судів щодо вирішення публічно-правових спорів. Через те суд підкреслив, що саме адміністративним судам підвідомчі всі спори щодо рішень, дій або бездіяльності Антимонопольного комітету України та його органів як суб'єктів владних повноважень [3].

Варто відзначити, що КАС майже вичерпно регулює відносини, зумовлені вирішенням судами публічно-правових спорів. Іншими законами можуть розв'язуватися питання адміністративного судочинства лише за умови, якщо в КАС міститься пряма вказівка на необхідність звернення до їх положень. Як свідчить практика застосування КАС, високий рівень нормативної визначеності продемонстровано законодавцем при формулюванні норм про підсудність публічно-правових спорів і при окресленні стадій провадження, які наповнюють судовий процес, що розглядається.

Аналіз низки положень КАС дозволяє стверджувати наступне.

1. *Судами першої інстанції* (тут і далі виділення наше – В.С.) у справах адміністративної юрисдикції можуть бути місцеві загальні суди, окружні й апеляційні адміністративні суди, а також Вищий адміністративний суд України.

Предметна підсудність регламентована ст. 18 КАС. Так, частиною 1 ст. 18 КАС встановлено, які справи підсудні *місцевим загальним судам* (як адміністративним). Для розгляду справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади позивач вправі обрати суд місцевий загальний або окружний адміністративний як суд першої інстанції (ч. 3 ст. 18 КАС). Частиною 2 ст. 18 КАС встановлено коло конфліктів, які вирішуються *окружними адміністративними судами*.

Крім цього, законодавець і апеляційні суди наділив правом виступати в ролі суду першої інстанції. Згідно з ч. 3 ст. 172 КАС *Київський апеляційний адміністративний суд* розглядає по першій інстанції всі справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії, конкретного її члена, крім справ щодо встановлення комісією результатів виборів чи всеукраїнського референдуму. Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» КАС доповнено ст. 183¹, відповідно до якої справи про примусове відчуження земельних ділянок, інших розміщених на них об'єктів вирішуються по першій інстанції *апеляційними адміністративними судами* за місцем розташування даного майна [4].

Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції підсудні справи: (а) зі встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, (б) справи про дострокове

припинення повноважень народного депутата України і (в) щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради, Президента, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ч. 4 ст. 18 КАС).

2. Судами апеляційної інстанції у справах адміністративної юрисдикції виступають апеляційні адміністративні суди й Вищий адміністративний суд України. Згідно з частиною 2 ст. 20 КАС апеляційні адміністративні суди в апеляційному порядку переглядають рішення місцевих загальних судів як судів адміністративних та окружних адміністративних, які перебувають у межах їх територіальної юрисдикції.

Вищий адміністративний суд України як суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення Київського апеляційного адміністративного суду (ч. 3 ст. 20 КАС). Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 183¹ КАС цей Суд є судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності.

3. Вищий адміністративний суд України відповідно до ч. 3 ст. 20 КАС переглядає рішення місцевих загальних, окружних адміністративних та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції.

4. Верховний Суд України згідно зі ст.ст. 235 і 237 КАС переглядає судові рішення в адміністративних справах з мотивів: (а) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що викликало ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, і (б) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Проведення в адміністративному суді першої інстанції складається з таких стадій: (1) звернення до адміністративного суду й відкриття провадження по справі; (2) підготовче провадження, впродовж якого законом передбачено можливість проведення попереднього судового засідання; (3) розгляд справи в судовому засіданні або в порядку письмового провадження; (4) ухвалення судового рішення, його проголошення й доведення до відома заінтересованих осіб.

Справа в суді відповідно до ст. 122 КАС має бути розглянута протягом розумного строку, але не більше одного місяця від дня відкриття провадження. Спори щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження чи звільнення з неї розглядаються й вирішуються

протягом розумного строку, але не більше 20 днів з дня відкриття провадження по справі.

Для визначення тривалості розв'язання судами конфліктів, що виникають з публічно-правових відносин, законодавець пропонує вживати поняття «розумний строк», яке нині широко використовується в міжнародних нормативно-правових актах. Так, у пункті 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року задекларовано, що кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [5]. Ця Конвенція не містить інформації щодо тлумачення досліджуваного поняття. Аналіз практики Європейського суду з прав людини дозволяє зробити висновок про те, що критерій «розумний строк» є суб'єктивним і може зумовлюватися складністю справи, поведінкою заявника й відповідних органів влади, а також залежати від значущості для заявника питання, що розглядається судом» [6, 7, 8].

Отже, розумність тривалості судового провадження необхідно оцінювати з огляду на обставини конкретної справи. При цьому слід враховувати те, що: а) при визначенні категорії «розумний строк» законодавець акцентує увагу на недопущенні невинуватих (тобто не зумовлених об'єктивними причинами) зволікань у наданні судового захисту (п. 11 ч. 1 ст. 3 КАС); б) в окремих статтях КАС (171, 171¹, 171², 172, 173 та ін.) чітко визначено строк, протягом якого адміністративна справа повинна бути розглянута судом.

На конкретних строках зосереджено увагу при встановленні в КАС правил стосовно вирішення спорів у порядку так званого скороченого провадження. Згідно з частиною 1 ст. 183² останнє застосовується у справах щодо: а) зобов'язання суб'єкта владних повноважень учинити певні дії по розгляду звернення особи; б) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності владарюючих суб'єктів стосовно обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання й одержання пенсій, соціальних виплат, непрацевдатним громадянам, за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та інших; в) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень діяльності юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців; г) стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях представника влади, стосовно яких завершився строк оскарження.

Частиною 5 ст. 183² КАС передбачено, що скорочене провадження вимагає вирішення справ не пізніше: (а) наступного дня від надходження до суду заяви відповідача про визнання позову; (б) 3-х днів після закінчення строку для подання заперечення проти позову, якщо воно до суду не було подано, й за умови, що справа розглядається судом за місцем знаходження відповідача; (в) 3-х днів, якщо протягом 7-ми днів від закінчення строку для подання заперечення проти позову воно до суду не надійшло, й за умови, що справа не розглядається за місцем знаходження відповідача; (г) 5-ти днів після подання відповідачем заперечення проти позову.

Видами судових рішень по справах адміністративної юрисдикції згідно зі ст. 158 КАС є постанови й ухвали. Постановою, що приймається після закінчення розгляду справи, суд вирішує спір по суті; ухвалою – розв'язується будь-яке процесуальне питання.

У частині 2 ст. 162 КАС запропоновано варіанти рішень, які може постановити суд, задовольняючи позов, серед яких відзначено рішення про стягнення з відповідача коштів. Таке рішення може бути результатом розгляду позову суб'єкта владних повноважень до підвладної особи. На сьогодні в порядку адміністративного судочинства розв'язується значна кількість суперечок між представниками влади й фізичними або юридичними особами про стягнення з осіб надмірно сплачених їм сум. У рішеннях, ухвалених у зв'язку з розглядом подібних спорів, Верховний Суд України наводить переконливі аргументи стосовно належності цієї категорії справ до юрисдикції адміністративних судів [9].

Однак, як вбачається, даним нормативним положенням враховано насамперед те, що згідно з ч. 2 ст. 21 КАС не наділений владними повноваженнями позивач в одному провадженні поряд з вимогою вирішити публічно-правовий спір вправі заявити вимогу про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю владарюючого суб'єкта. Отже, цим кодифікованим актом передбачено можливість розгляду в одному провадженні різних за характером вимог з метою прискорення процесу отримання позивачем відповіді на запитання про правомірність його претензій.

За загальним правилом рішення суду першої інстанції може бути переглянуто в апеляційному порядку.

Не підлягають перегляду рішення Вишого адміністративного суду України, постановлені ним як судом першої інстанції (ч. 6 ст. 171¹ КАС); (ч. 11 ст. 176 та ч. 3 ст. 177 КАС); (ч. 1 ст. 180 КАС).

Відповідно до ч. 2 ст. 171² КАС є остаточними й оскарженню не підлягають рішення місцевого загального суду як суду адміністративного у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності.

Стосовно останніх нормативних положень вбачаємо за необхідне зробити деякі уточнення.

Статтею 129 Конституції в Україні запроваджено апеляційне й касаційне оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом. Забезпечення цих видів оскарження судового рішення КАС відносить до основоположних ідей відправлення правосуддя у справах за участю представників влади.

Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року не передбачено обов'язковості запровадження процедур оскарження рішення суду. Однак Комітет Міністрів РЄ у Рекомендації REC (2004) 20 констатує, що судові рішення з перегляду адміністративного акту має підлягати оскарженню у вищому суді, за винятком випадків, коли згідно з приписами національного законодавства справа має розглядатися таким вищим судовим органом у першій інстанції. Пояснюючи це положення, Комітет Міністрів у роз'яснювальному коментарі, який традиційно додано до Рекомендації, відзначає, що належний судовий захист передбачає право на розгляд справи, принаймні, в судах 2-х інстанцій – першій та апеляційній. Адже перегляд в апеляційному порядку зменшує ризик постановлення судом першої інстанції свавільного рішення й забезпечує узгодженість адміністративно-судової практики [10].

Отже, можемо стверджувати, що нормативні положення про остаточність рішень Вишого адміністративного суду України як суду першої інстанції повністю відповідають визнанням на міжнародному рівні стандартам відправлення правосуддя у справах за участю суб'єктів влади. Зауважимо, що справи, віднесені до підсудності цього Суду, мають специфічний характер, оскільки пов'язані з вирішенням питань загальнодержавного значення, а тому потребують швидкого розв'язання суддями найвищої кваліфікації.

Щодо неможливості перегляду судових рішень у справах щодо діяльності суб'єктів владних повноважень при розв'язанні питань про адміністративну відповідальність таку позицію законодавця вважимо необгрунтованою хоча б з тієї причини, що подібні справи розглядаються місцевими загальними судами, які не спеціалізуються на вирішенні адміністративно-правових спорів

і з огляду на їх юрисдикцію зорієнтовані на оцінювання поведінки правопорушника, а не на визначення законності дій представника влади. А тому вбачаємо за доцільне запровадити апеляційну процедуру перегляду рішень, ухвалених судами по даних справах.

Апеляційне провадження у справах адміністративної юрисдикції представлено такими стадіями: (1) подання апеляційної скарги й відкриття апеляційного провадження; (2) підготовка справи до апеляційного розгляду; (3) розгляд справи в судовому засіданні або в порядку письмового провадження; (4) ухвалення судового рішення, його проголошення й доведення до відома заінтересованих осіб.

У *касаційному провадженні* (як і в провадженні в суді першої інстанції) в процесі підготовки справи до розгляду може проводитися її попередній розгляд. Отже, за наповненням друга стадія касаційного провадження відрізняється від подібної стадії провадження апеляційного.

Правом на апеляційне й касаційне оскарження згідно зі ст.ст. 185 і 211 КАС наділені сторони та інші особи, які беруть участь у справі. За загальним правилом, оскаржити судові рішення можуть також особи, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права, свободи, інтереси чи обов'язки. Такі особи обмежуються в реалізації означеного права лише у випадку оскарження рішень по справах щодо законності нормативно-правових актів (ст. 171 КАС).

Підставами касаційного оскарження відповідно до ч. 3 ст. 211 КАС є порушення судом норм матеріального чи процесуального права. Таким чином, суд касаційної інстанції покликаний забезпечити виправлення помилок нижчих судів лише в питаннях права.

Перелік підстав апеляційного оскарження закон прямо не визначає. Зі змісту ст. 195 КАС випливає, що ними є як порушення судом першої інстанції норм матеріального чи процесуального права, так і неправильна оцінка доказів чи встановлення обставин по справі. У зв'язку з цим апеляційний суд уповноважений досліджувати докази (у тому числі й ті, що не досліджувались у суді першої інстанції), а також встановлювати нові обставини по справі. Отже, суду апеляційної інстанції належить гарантувати виправлення помилок суду першої інстанції як у питаннях права, так і у питаннях факту.

Апеляційна скарга подається до суду апеляційної інстанції через суд першої інстанції протягом 10-ти днів після проголошення постанови або отримання її копії і протягом 5-ти днів від проголошення ухвали чи отримання

її копії (ст. 186 КАС). Касаційна скарга відповідно до ст. 212 КАС подається безпосередньо до суду касаційної інстанції протягом 20-ти днів після набрання законної сили рішенням суду апеляційної інстанції.

Строки оскарження можуть бути поновлені рішенням суду, ухваленим за результатами розгляду заяви особи, яка має право на скаргу, однак порушила відведений для відповідного звернення строк. Підстави для поновлення пропущеного строку законом не визначено. Виходячи з положень, що містяться у ст.ст. 186 і 212 КАС, суд має право самостійно їх установлювати, але при цьому слід урахувати приписи ст. 102 КАС, згідно з якими поновлення підлягають лише ті процесуальні строки, що пропущені з поважних причин.

У рішеннях по справах про перегляд ухвал про відмову в поновленні строку на оскарження Верховний Суд України відзначає, що суд касаційної інстанції, оцінюючи, чи є причини пропущення строку поважними, повинен аналізувати всі наведені заявником доводи, зважаючи на те, чи міг останній своєчасно реалізувати це своє право [11]. Так, у постанові від 18 листопада 2009 року Верховний Суд України підкреслює, що суд касаційної інстанції, відмовивши в поновленні строку на оскарження, не врахував, що позивач не зміг вчасно реалізувати своє право на касаційну скаргу з поважних причин, оскільки апеляційний суд із запізненням направив йому копію судового рішення [12]. Зауважимо, що ініціювати перегляд Верховним Судом України рішення по справі адміністративної юрисдикції можуть лише сторони та інші особи, які брали участь в її розгляді (ст. 236 КАС).

Провадження з перегляду Верховним Судом України рішення по справі адміністративної юрисдикції охоплює такі стадії: (1) подання заяви про перегляд судового рішення; (2) перевірка Вищим адміністративним судом України відповідності заяви вимогам закону й допуск справи до провадження у Верховному Суді України; (3) підготовка справи до розгляду; (4) розгляд справи в судовому засіданні або в порядку письмового провадження; (5) ухвалення рішення й направлення його особам, які брали участь у справі.

Заява про перегляд Верховним Судом України рішення по адміністративній справі за ст.ст. 239¹ та 239² КАС подається до Верховного Суду України через Вищий адміністративний суд України. Останній перевіряє її на відповідність установленим нормам і колегією у складі 5-ти суддів ухвалює рішення про допуск до провадження справи у Верховному Суді України чи про відмову в такому допуску [13].

Отже, провадження з перегляду Верховним Судом України рішень у досліджуваних справах представлено діяльністю 2-х судових установ – вишого спеціалізованого суду, який допускає справу до провадження, і найвишого судового органу, який не може вирішувати справу по суті, а лише уповноважений задовольнити заяву й направити справу на новий розгляд або відмовити в задоволенні заяви.

У зв'язку із запровадженням означеної процедури допуску постало питання про місце й роль Верховного Суду в судовій системі України. На думку представників найвишого судового органу, висловлену в конституційному поданні щодо відповідності Конституції України окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ця процедура призводить до того, що фактично вищому спеціалізованому суду надається більш значимий статус порівняно з найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, що, звичайно, не узгоджується з приписами ст. 125 Основного Закону [14].

Певною мірою відповідь на порушені в поданні питання можна знайти в тих рішеннях Конституційного Суду України, якими надано тлумачення нормам Основного Закону про судову систему України. Так, у Рішенні від 11 березня 2010 року Конституційний Суд України констатує, що відповідно до принципу верховенства права питання розподілу правосудних повноважень між Верховним Судом України і вищими судами, визначення стадій судочинства і форм провадження мають бути підпорядковані гарантіям права кожної людини на справедливий суд. Касаційна інстанція реалізує свої процесуальні права в межах касаційного провадження виключно для перевірки правильності юридичної оцінки обставин справи в рішеннях судів першої й апеляційної інстанцій. Правомірним може бути лише одноразове таке оскарження й перегляд рішень останніх. Конституційний статус Верховного Суду України як найвишого судового органу в системі судів загальної юрисдикції не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують такі повноваження. Однак законом можуть бути передбачені й інші (крім апеляційної й касаційної) форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції [15].

На підставі наведеного доходимо висновку про те, що суди кожної ланки судової системи мають реалізовувати свої процесуальні права відповідно до закону й у межах певного, лише ними здійснюваного провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Радою України 06 липня 2005 року // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 446.
2. Смокович М. Визначення належності окремих справ до справ адміністративної юрисдикції [Текст] / М. Смокович // Вісн. Виш. адм. суду України. – 2008. – № 4. – С. 28-29.
3. Постанова Верховного Суду України від 07 жовтня 2008 року, № 2397400 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
4. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності [Текст] : Закон України від 17 листопада 2009 року // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 1. – Ст. 2.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікована Верховною Радою України. Див. : Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції [Текст] : Закон України від 17 липня 1997 року // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263; Офіційний переклад тексту Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Див. : Офіц. вісн. України. – 2006. – № 32. – Ст. 2371.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кудла проти Польщі» від 26 жовтня 2000 року [Текст] // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2000. – № 2. – С. 217-223.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мікулич проти Хорватії» від 07 лютого 2002 року [Текст] // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2002. – № 2. – С. 99-112.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Єрмакова проти Росії» від 23 вересня 2004 року [Текст] // Вісн. Верхов. Суду України. – 2004. – № 12. – С. 24-26.
9. Постанова Верховного Суду України від 13 квітня 2010 року, ухвалена за результатами розгляду в порядку провадження за винятковими обставинами справи за позовом Чернігівського районного центру зайнятості до Чміль Н. В. про стягнення незаконно отриманої допомоги по безробіттю [Текст] // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 11. – С. 9-10.
10. Рекомендація REC (2004) 20 Комітету Міністрів державам-членам щодо судового перегляду адміністративних актів : прийнята Комітетом Міністрів РЄ 15 грудня 2004 року на 909 нараді заст. міністрів // Основи адміністративного судочинства та адміністративного права [Текст] : навч. посіб. / за заг. ред. Куйбіди Р. О., Шишкіна В. І. – К. : Старий світ, 2006. – С. 552-575.
11. Постанова Верховного Суду України від 20 січня 2009 року, № 2914676 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
12. Постанова Верховного Суду України від 18 листопада 2009 року, № 6848894 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
13. Про судову практику застосування статей 235-240 Кодексу адміністративного судочинства України : пост. Пленуму Виш. адм. суду України від 13 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua>
14. Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням [Текст] // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 11. – С. 3.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 року [Текст] // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 21. – Ст. 882.